

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ

THE IMPACT OF THE INTERNET ON THE LIFE ORIENTATION FORMATION IN ADOLESCENTS

Підлітковий період, вікові межі якого становлять від 10 до 19 років, є ключовим в процесі становлення особистості та формування системи життєвих орієнтацій. Стрімкий розвиток Інтернет-технологій призвів до того, що сучасного підлітка неможливо уявити без доступу до всесвітньої мережі. Інтернет негативно впливає на формування особистості підлітка, оскільки сприяє зменшенню кількості контактів з реальними співрозмовниками та родиною, що призводить до формування заниженої самооцінки. Іншим важливим аспектом Інтернет комунікації є значний вплив, який всесвітня мережа оказує на світогляд та становлення особистості підлітка. Під впливом спілкування в Інтернеті підлітки мають тенденцію до засвоєння життєвих орієнтацій, соціальних норм та цінностей мережевих груп, до яких вони себе відносять. Норми та цінності цих груп можуть відрізнятися від норм суспільства, в якому підліток живе. До того ж, анонімність перебування в Інтернеті та тенденція до створення вигаданого образу себе призводить до становлення нечіткої фрагментарної ідентичності. Підлітки мають тенденцію до заміни реального спілкування віртуальним, що, з одного боку, значно розширює межі доступних до комунікації індивідів, а з іншого – призводить до порушення соціалізації та ізоляції індивіда від реального середовища. Спілкування в Інтернеті характеризується анонімністю та має ситуаційний характер. При спілкуванні в Інтернеті підлітки більш орієнтовані на себе ніж на іншого та легше розривають спілкування, що зменшує його цінність. Інтернет-спілкування оказує вплив на формування життєвих орієнтацій підлітка через його самовизначення та поведінку. Так, спілкування в інтернеті призводить до фрагментації уявлень про себе та підміни власних цінностей такими, що транслиуються всесвітньою мережею. До того ж підлітки найбільш вразливі до формування Інтернет-залежності, яка теж негативно впливає на життєві орієнтації індивіда. Так, підлітки з Інтернет-залежністю характеризуються пасивною життєвою позицією та відстороненістю від реального світу, тоді як підлітки без Інтернет-залежності демонструють та спрямовують життєві орієнтації на творчість, авторство власного життя та стосунки з іншими.

Ключові слова: підлітки, життєві орієнтації, становлення особистості,

Інтернет-спілкування, Інтернет-залежність.

Adolescent age ranges from 10 to 19 years. Adolescence is crucial for the process of the personality development and formation of a system of life orientations. The rapid development of epy Internet technology has led to the fact that modern teenagers cannot be imagined without the access to the World Wide Web. The Internet has a negative effect on the formation of the personality because it reduces the number of contacts with real interlocutors and family members and leads to the formation of the low self-esteem. Another important aspect of the Internet communication is the significant impact that the web has on the worldview and personality development of adolescents. Under the influence of socialization in the Internet, adolescents tend to adopt the life orientations, social norms, and values of the Internet groups to which they belong. Such orientations and values may differ from the norms of society in which an adolescent lives. In addition, the anonymity of the Internet and the tendency to create a false image of oneself in the global web leads to the formation of a fragmentary identity. In addition, adolescents tend to replace the real communication with virtual ones, which, on the one hand, significantly expands the opportunities for the communication, and, on the other hand, leads to a violation of the socialization and isolation of an individual from the real environment. Communication on the Internet is characterized by the anonymity and is situational. While communicating on the Internet, teenagers are more self-centered and break such boundaries more easily. Internet communication has an impact on the formation of life orientations of adolescents through their self-determination and behavior. Thus, the communication on the Internet leads to the fragmentation of ideas about oneself and the replacement of one's own values with those adapted from the web. In addition, adolescents are most vulnerable to the formation of the Internet addiction, which negatively affects the life orientations of an individual. Precisely, teenagers with the Internet addiction are characterized by a passive life position and alienation from the real world, while adolescents without such addiction demonstrate life orientations for creativity, authorship of their own lives, and relationships with others.

Key words: adolescents, life orientations, personality development, Internet communication, Internet addiction.

УДК 159.923:159.925–053.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.35.24>

Тихоненко Ю.О.

аспірант кафедри диференціальної та спеціальної психології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Підлітковий вік – це життєвий період особистості від 10 до 19 років. Протягом підліткового віку відбуваються кардинальні зміни у фізичній, когнітивній, психологічній, емоційній, поведінковій та соціальній сферах [7]. Також протягом цього періоду відбувається формування та переосмислення життєвих орієнтацій індивіда. Сучасного підлітка неможливо уявити без інформа-

ційно-комп'ютерних технологій, які мають істотний вплив на формування його життєвих орієнтацій. Одним з найбільш значущих процесів розвитку індивіду є соціалізація, яка вимагає від особистості засвоєння соціального досвіду та існуючих норм та правил і активного відтворення системи соціальних зв'язків [3]. Останніми роками стали відбуватися істотні зміни механізмів соціаліза-

ції підлітків, що значною мірою пов'язано з поширенням використання комп'ютерних технологій та всесвітньої мережі Інтернет. Під впливом Інтернету змінюється стиль життя сучасної молоді. Змінюються структура дозвілля, звичні канали здобуття інформації та характер міжособистісних взаємодій. При цьому відбувається інтенсивне вироблення нових патернів взаємодії із середовищем та пошук особистісно-орієнтованих смислів, які б були узгоджені зі значною роллю, яку грає віртуальна реальність [8]. Підлітки, залучаючись до Інтернету, засвоюють нові поведінкові норми та культурні практики. Більшість молоді вважають Інтернет сферою свого повсякденного життя та мультиресурсом, що надає можливість інтегруватися в освітній процес, адаптуватися до сучасної ситуації отримати різну інформацію, та залучитися до вільного спілкування. При цьому відзначається режим постійного перебування в Інтернеті, нерідко на шкоду іншим формам організації дозвілля, що призводить до того, що індивіди певною мірою відокремлені від впливу інших агентів формування життєвих орієнтацій. Так, Інтернет впливає на становлення особистості підлітка та формування його життєвих орієнтацій через розвиток соціальних мереж, спілкування в Інтернеті та можливого формування Інтернет-залежності.

Інтернет перетворився на невід'ємний атрибут життя сучасного підлітка. Простір, створений за допомогою цифрових технологій, стрімко впроваджується не тільки у життя сучасного суспільства, а й у структуру особистості. Існують полярні оцінки та прогнози щодо впливу Інтернету на життєві орієнтації особистості [20]. З одного боку, у суспільній свідомості існують міфи щодо виключно шкідливого впливу комп'ютерних технологій на свідомість підлітка. Негативні моменти виявляються у скороченні безпосередніх соціальних взаємодій, звуженні соціальних зв'язків аж до самотності, розвитку депресивних та тривожних станів, формуванні неадекватних соціальних перцепцій та скороченні внутрішньосімейного спілкування. Використання онлайн-медіа також може негативно впливати на самооцінку. Підлітки мають тенденцію порівнювати себе з іншими. У випадку спілкування в соціальних мережах, порівняння може відбуватись з ідеалізованим штучно створеним образом іншого, що знижує самооцінку особистості [16]. Такі індивіди можуть формувати ідеали та цінності на основі нерéalістичного образу презентованого іншими в мережі Інтернет.

Їм протистоїть оцінка виключно сприятливого впливу нових інформаційних технологій

на суспільство загалом та на становлення особистості зокрема. Позитивними наслідками поширення Інтернету можна назвати трансформацію всієї структури комунікаційного досвіду особистості у напрямку розширення доступу до інформації, підвищення ролі суб'єктності та процес самоідентифікації в контексті віртуальної поведінки людини [15]. Так, Інтернет комунікація характеризується як позитивним так і негативним впливом на особистість.

Іншим важливим питанням є дослідження впливу всесвітньої мережі на формування життєвих орієнтацій індивіда. Життєві орієнтації постають одним з найважливіших елементів структури особистості. Вони визначають спрямованість підлітка на досягнення певної важливої для нього мети, становлять зміст уявлень про власне «Я» та впливають на поведінку та ставлення до навколишнього середовища та оточуючих [1]. Альтернативність зразків мислення та поведінки, представлених у віртуальному просторі, ставить підлітка у ситуацію вибору. Багатоконтактність, анонімність, заміна цінностей реального соціуму цінностями віртуальної спільноти та інші характеристики взаємодії у віртуальному просторі провокують особистість на можливу зміну вже засвоєних норм та життєвих орієнтацій новими [17]. Багато авторів відзначають, що конструювання віртуальних особистостей носить віковий характер і пов'язане з самовизначенням, що більшою мірою властиве підлітку і може виявлятися в «розмитості», «множинності», «нечіткості» уявлень про власне «Я» у середовищі віртуального спілкування [18]. Через це ідентичність підлітка виявляється внутрішньо суперечливою, мозаїчною, розколотою та ізолюваною від цінностей, які складають ядро культури даного суспільства. Кордон між індивідом та соціальним середовищем стирається, і стає незрозуміло, де особистість, а де оточуючі її культурні артефакти [19]. Віртуальний світ виводить на інший рівень процес інтеріоризації, тобто вращування соціального простору в особистісний простір.

Разом з тим, Інтернет останнім часом стає, навпаки, платформою для визначення та відновлення свого «Я» та формування стійкої ідентичності, тобто цілісного та константного уявлення про себе. Самопрезентація у віртуальному світі поступово трансформувалась: від форумів та чатів, де ідентичність змінювалася з кожним входом, до програм-менеджерів миттєвих повідомлень, де прийнято використовувати постійні реальні або вигадані імена («ніки») [18]. Становлення іден-

тичності можна спостерігати й у електронних адресах. Якщо раніше реальні імена на адресах зустрічалися дуже рідко, то сьогодні формула «ім'я – точка – прізвище» стала однією з найбільш прийнятних та поширених. Однак вирішальним моментом у становленні ідентичності в Інтернеті стала поява соціальних мереж, ідея яких побудована на необхідності представлення реального «Я». Особиста сторінка у соціальній мережі може бути відображенням глибини внутрішнього світу підлітка, його думок, емоцій, сумнівів, особистісних смислів. Це можуть бути як внутрішні, інтимні переживання, так і аналіз того, що відбувається навколо, що набуває найрізноманітніших жанрових форм. Також відомо, що завдяки сучасним технологіям розширюються комунікаційні та інформаційні ресурси особистості підлітка, необхідні для успішного засвоєння норм соціального середовища. У процесі самопрезентації себе в мережі Інтернет, спілкуванню з іншими особистостями та самореалізації власних ідей через навчальні та суспільні проекти може відбуватися засвоєння норм соціального середовища та формування життєвих орієнтацій особистості.

Кінець ХХ століття ознаменувався появою нового типу інформаційного простору, створеного за допомогою цифрових телекомунікаційних технологій. За допомогою нових інформаційних технологій створюється можливість контакту між індивідами поза фізичною присутністю. До появи інтернету такі контакти були можливі завдяки пошті, телефону, телеграфу та іншим технічним посередникам комунікації, проте нові інформаційні технології змінюють якість та швидкість такого спілкування [2]. Сучасне суспільство стає суспільством Інтернет-комунікацій, у якому соціокультурний, економічний, інформаційний та освітній простір структуруються навколо всесвітньої мережі.

Розвиток мережі Інтернет став передумовою створення нової моделі суспільної взаємодії, що називається «мережевою спільнотою». Зазначене поняття характеризується тісним взаємозв'язком суспільних структур та взаємодією членів суспільства з електронно-комунікаційними мережами, які дозволяють виробляти, накопичувати, обробляти та обмінюватись інформацією [10]. Наразі такі соціальні мережі як «Фейсбук», «Телеграм», та «Інстаграм» користуються особливою популярністю. В соціальних мережах користувачі можуть ділитися особистим контентом, наприклад, фото та відео, висловлювати думки щодо окремих тем і інтенсивно дискутувати

з іншими користувачами. В Інтернеті відбуваються процеси спілкування та взаємодії без будь-яких обмежень. Користувачі соціальних мереж можуть допомагати отримувати допомогу від інших користувачів, відповідати на запитання і отримувати відповіді [11]. У цьому аспекті соціальні мережі є однією з платформ, де спілкування та взаємодія відчувається найбільш інтенсивно.

Сучасні підлітки замінюють спілкування з реальними партнерами Інтернет комунікацією. Можливими причинами пошуку спілкування у соціальних мережах може бути незадоволеність спілкуванням у житті, незадоволеність реальною соціальною ідентичністю та можливість реалізації якостей особистості, з тих чи інших причин недосяжних чи не схвалюваних у суспільстві [14]. Отже, анонімне та віртуальне середовище полегшує спілкування та самовираження особистості.

Дефіцит живого контакту заповнюється контактом з анонімними іншими. Таке спілкування стає новою, штучно створеною потребою, яка замінює потребу в особистих контактах з близькими за духом, соціальним станом, інтересами, рівнем освіти тощо однолітками. В результаті в Інтернеті з'являється новий вид соціалізації. Цій новий вид соціалізації може призводити до десоціалізації в реальному соціумі [13]. Так, здійснюється заміна об'єктів наслідування, потреб та схильностей підлітка і, зрештою, розрив з культурною традицією та з системами рольових очікувань в даному суспільстві.

У віртуальному просторі деформується і структура взаємодії з іншими особистостями. Так, виникає багатоконтактність, орієнтація на іншого замінюється орієнтацією на самого себе, а самопрезентація має ситуаційний характер [8]. Ситуаційна самопрезентація означає, що підліток проявляє ті чи інші свої якості та висловлює ті чи інші думки в залежності від контексту ситуації та співрозмовників. Як результат, у підлітка не формується ясне та стійке уявлення про власну особистість та чітка структура життєвих орієнтацій.

Також виділяються різні стратегії поведінки в соціальних мережах молоді в контексті реалізації різноманітних потреб. Такі стратегії описують поведінку, спілкування та самореалізацію особистості в Інтернет мережі. Однією із стратегій є поведінка солідарна зі «своїми групами», що передбачає неминуче засвоєння субкультури та норм спілкування та формування ідентичності, яка окреслюється навколо «своїх». Іншою стратегією є відкритість до будь-якої взаємодії в Інтернеті. Така стратегія характеризується прийняттям агентів комунікації

в мережі в її різноманітні [4]. Отже, особистість може виробляти поведінку, що схвалюється обраною групою та виробляти життєві орієнтації, що співпадають з орієнтаціями групи. Іншою стратегією є зміна груп спілкування в Інтернеті та модифікація власної поведінки та життєвих модифікацій в залежності від цінностей кожної групи, що призводить до відсутності чіткої системи життєвих орієнтацій підлітка.

Також, важливою характеристикою спілкування в інтернеті, що відрізняє його від взаємодії в реальному середовищі, є свобода самовираження. Підлітки мають можливість безпечно проявити власне роздратування та агресивність, знижуючи, таким чином, напругу, що існує в їх системі відносин. До того ж, спілкування в Інтернеті характеризується відносно легким розвитком контактів, тому підлітки не переймаються підбором коректної форми та не зважають на можливість образити іншого, що також є проявом орієнтації особистості підлітка на власні інтереси та потреби під час Інтернет комунікації. Важливо, що моделі комунікації, набуті у всесвітній мережі, згодом переносяться на спілкування у реальному світі.

Збільшення часу, який підлітки проводять в Інтернеті, призводить до процесу Інтернет-соціалізації. Інтернет-соціалізація – це процес розширення соціального досвіду індивіда під час входження до соціокультурного середовища Інтернету, яка відбувається за допомогою засвоєння інформаційних технологій та інформаційної культури спілкування [12]. Соціалізація в Інтернеті призводить до засвоєння різноманітних соціокультурних кодів та посилення групової солідарності, заснованої на групових інтересах. У даному випадку, власні життєві орієнтації замінюються груповими орієнтаціями набутими в мережі Інтернет. Підліток, маючи ще не до кінця сформовану особистість, може поступитися власними цінностями задля підтримки власної статусності та групової належності.

Інтернет-залежність можна назвати однією з домінуючих проблем сучасного суспільства. Як зазначено вище, підлітки проводять багато часу у всесвітній мережі та використовують Інтернет для самовираження та спілкування. Самопрезентація та поведінка в глобальній мережі стає критерієм оцінки індивіда його друзями, що і спонукає підлітків захоплюватись Інтернет-діяльністю [5]. Це, в свою чергу, може призвести до виникнення залежності від Інтернету. Інтернет-залежна особистість має нав'язливе бажання вийти в глобальну мережу, перебуваючи offline, та нездатність

вийти з мережі, будучи on-line. Підлітки частіше всього страждають від такої залежності, оскільки для них Інтернет є джерелом самоствердження та соціалізації [12]. В наш час особистість, яка не має доступу до Інтернету та соціальних мереж, може бути виключена з кола своїх однолітків.

Залежність від Інтернету значно впливає на формування життєвих орієнтацій підлітків. Така залежність призводить до появи особистісних деформацій. Зокрема, головною для такого підлітка стає спрямованість на перебування у віртуальній реальності, тоді як відносини з близькими людьми, навчання, професійний розвиток, тощо стають другорядними або навіть неважливими [5]. Всю увагу індивід приділяє об'єкту залежності, а саме Інтернету. Також залежність від Інтернету призводить до формування у індивіда таких якостей як замкненість, дратівливість та агресивність. Моральні принципи та життєві орієнтації підлітка переосмислюються і він може почати обманювати, зневажати своїми зобов'язаннями або навіть вдаватися до протиправних дій. Залежний від Інтернету підліток характеризується постійним відчуттям страху, депресивними та тривожними станами та можливими суїцидальними думками та спробами. Також для таких індивідів характерна занижена самооцінка і слабка воля, що також впливає на формування життєвих орієнтацій особистості.

Підліток з Інтернет-залежністю також характеризується зосередженістю на собі та ігноруванням зовнішнього світу. Такі особистості зтикаються з труднощами в адаптації до реального життя. Зовнішній світ сприймається такими підлітками як другорядний, не такий важливий як віртуальна реальність. Вони реалізують потребу у самовираженні в Інтернеті, а не в спілкуванні з реальними співрозмовниками. Такий індивід характеризується дисфункціональними способами комунікації та порушенням самоідентифікації. До того ж підлітки з Інтернет-залежністю втрачають здатність ставити себе на місце іншої особистості, співчувати та уявляти, яке враження вони створюють на оточуючих [6]. Навпроти, підлітків, не схильних до Інтернет-залежності, відрізняють життєві орієнтації на творчість, самостійність, планування майбутнього та авторство свого життя. Їм притаманна більша вираженість таких характеристик, як локус контролю, спрямованість, віра в реалізацію своїх цілей та більш чіткі життєві орієнтації [6]. Отже, можна припустити, що Інтернет-залежність призводить до зміни життєвих орієнтацій із творчості, активності, та вза-

ємодії з іншими на пасивність та ігнорування зовнішнього світу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, Інтернет оказує значний та переважно негативний вплив на становлення життєвих орієнтацій особистості підлітка. Молодь розглядає глобальну мережу як майданчик для реалізації різних видів соціальної активності. Здійснення соціальної активності у віртуальному просторі призводить до мережевої соціалізації користувачів, появи нових інтересів та трансформації їх особистості та життєвих орієнтацій. Спілкування в Інтернеті стає для сучасних підлітків механізмом зміни соціокультурних норм і правил. В Інтернеті відбувається процес засвоєння нових норм та цінностей у зв'язку з переходом в інше комунікативне середовище. Разом з тим, інформаційний простір може виступати ефективним середовищем, що забезпечує соціалізацію сучасного підлітка. Однак варто враховувати, що інформаційний простір соціалізації повинен, по-перше, надавати підлітку можливості для здійснення значущої діяльності, а по-друге, бути обмеженим культурно-нормативними рамками. Всі ці обставини вимагають перегляду механізмів розвитку життєвих орієнтацій підлітка під впливом глобальної мережі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія / І. Д. Бех. Київ, Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
2. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси // *Сучасне Суспільство*. 2012. № 2. С. 179–184.
3. Жмайло І. М. Соціальна ситуація розвитку сучасних підлітків. *Вісник Післядипломної Освіти*. 2013. № 9 (2). С. 143–150.
4. Крупеня А. А. Роль Інтернету в процесі соціалізації молоді. *Научный Альманах*. 2021. № 3-2. С. 171–175.
5. Максим О. В. Деформація ціннісних орієнтацій Інтернет-залежних підлітків. *Актуальні Проблеми Психології*. 2019. Т. 20. № 11. С. 102–119.
6. Пастух Г. Смісловиттєві орієнтації Інтернет-залежної особистості. *Психологічні Виміри Культури, Економіки, Управління*. 2016. Вип. 9. С. 99–107.
7. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія /

Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. Кривий Ріг : Тов ВВП «Інтерсервіс», 2014. 312 с.

8. Уманец Н. А. Ризики соціалізації молоді в умовах інформатизації соціального середовища. *Духовність Особистості: Методологія, Теорія і Практика*. 2020. Т. 96. № 3. С. 244–255.
9. Фролов А. П. Соціально-психологічні аспекти комунікативної взаємодії у віртуальній реальності. *Правничий Вісник Університету КРОК*. 2014. № 19. С. 155–161.
10. Шишко Н. С. Особливості впливу соціальних Інтернет-практик на психологічне благополуччя старшокласників. *Медіаосвіта в умовах інформаційної війни: психологічні та педагогічні аспекти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 червня 2017 р.). К., 2017.
11. Allen K. A. et al. Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. *The Educational and Developmental Psychologist*. 2014. Т. 31. № 1. С. 18–31.
12. Anderson L., McCabe D. B. A coconstructed world: Adolescent self-socialization on the internet. *Journal of Public Policy & Marketing*. 2012. Т. 31. № 2. С. 240–253.
13. Best P., Manktelow R., Taylor B. Online communication, social media and adolescent wellbeing: A systematic narrative review. *Children and Youth Services Review*. 2014. Т. 41. С. 27–36.
14. Gündüz U. The effect of social media on identity construction *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2017. Т. 8. № 5. С. 85–85.
15. Romano M. et al. Differential psychological impact of internet exposure on internet addicts. *PLoS One*. 2013. Т. 8. № 2. С. e55162.
16. Schemer C. et al. The impact of internet and social media use on well-being: A longitudinal analysis of adolescents across nine years. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2021. Т. 26. № 1. С. 1–21.
17. Smith J., Hewitt B., Skrbiš Z. Digital socialization: young people's changing value orientations towards internet use between adolescence and early adulthood. *Information, Communication & Society*. 2015. Т. 18. № 9. С. 1022–1038.
18. Turkle S. *Life on the screen: identity in the age of the Internet*. Simon & Schuster, 1995. 347 p.
19. Viseu A. A multidisciplinary approach to the mutual shaping process in electronic identities or «We shape the tools and thereafter they shape us». URL: [http:// www.yorku.ca/aviseu/eng_id-shaping_content.html](http://www.yorku.ca/aviseu/eng_id-shaping_content.html)
20. Wang L. et al. The effect of Internet use on adolescents' lifestyles: A national survey. *Computers in Human Behavior*. 2012. Т. 28. № 6. С. 2007–2013.